

KRUHA I IGARA – RAZVOJ, SIMBOLIKA I PRIKAZI GLADIJATORSKIH IGARA

Božo Domazet
Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
Odsjek za povijest umjetnosti
domazetbozo@gmail.com
Stručni rad
Primljeno: 23. 11. 2022.
Prihvaćeno: 14. 12. 2022.

Gladijatorske igre i sami gladijatori važna su povijesna i društvena tema, s velikom znatiželjnom publikom i mnoštvom povijesno umjetničkih radova. Stoga, tekst u nastavku donosi glavne ideje podrijetla, početka i razvoja gladijatorskih borbi. Objašnjava vrste gladijatora, kao i gladijatorica, ali i same scenarije borbe. Rad donosi mnoštvo povijesno umjetničkih prikaza i iskaza koje prenose mnoštvo priča. Radi se o pregledu od samog početka i razvoja gladijatorskih igara, njihova prestanka, sve do novovjekovne umjetnosti i fascinacije istih događaja.

Ključne riječi: *gladijator, Rimsko carstvo, Rim, umjetnost antike, gladijatorske borbe, amfiteatar*

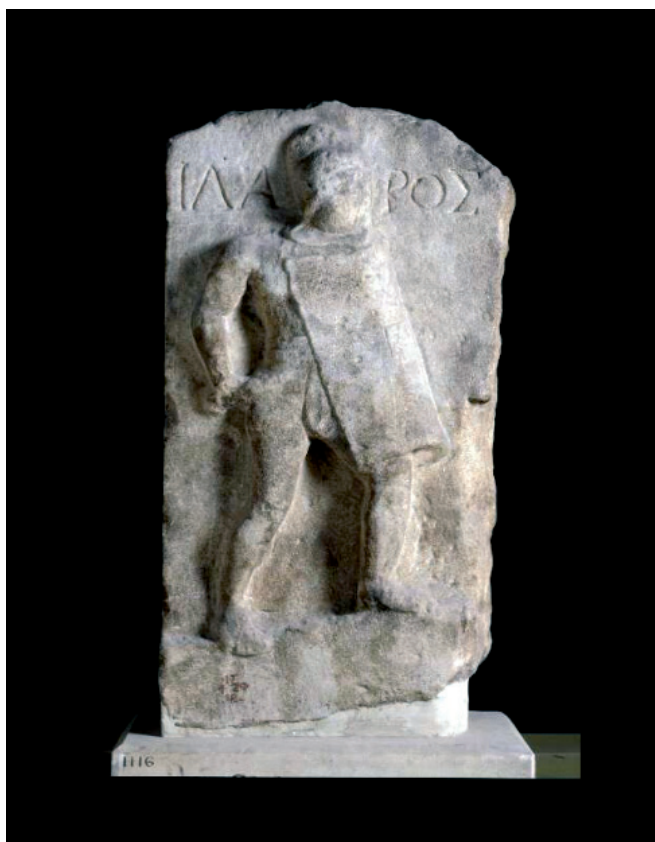
Uvod

Osnutak Rima u 8 st. pr. Kr. označit će veliku promjenu na teritoriju Europe. Od tada, sve do 5. stoljeća, a na nekim područjima i duže, kultura rimskog grada najviše je utjecala na razvoj i promjene navedenih područja. U početku mali grad, potom Republika, a u konačnici Carstvo, dosegnuta je razina da se Europom vladalo iz Rima. Stari Rimljani bili su poznati po mnogim dostignućima na području prava, politike, arhitekture, urbanizma, umjetnosti te vojske. Upravo svojoj ratničkoj vojsci mogu zahvaliti neprestano širenje, koje bi onda pouzdanim urbanističkim i pravnim procesima uklopili pod svoju upravu. Mnoge su društvene prednosti bile ispitane u ovom razdoblju. Zbog naprednog stila građenja, kao i mnoštvu financiranih umjetničkih predmeta, danas možemo govoriti o djelomičnu poznavanju povijesti antičkog Rima, ponajprije zahvaljujući arheološkim nalazima.

Od kraja Rimskog carstva, proteći će mnogo stoljeća na tlu Europe, do ponovnog otkrivanja istih tema s kojima su se bavili Rimljani, kao i napretka prava, ekonomije, arhitekture, urbanizma, umjetnosti te voj-

ske. Tako već u renesansi, umjetnost će tražiti nadahnuće u antičkim djelima, a dolaskom razdoblja historicizma, taj će se proces naglo proširiti, kada dolazi do većeg broja arheoloških iskopa i nalaza. S pronalaskom novog i nepoznatog nalaza, zanimanje za antiku nije oslabilo, već naprotiv, opčinjenost i zainteresiranost među strukom, a i običnim ljudima, samo je raslo. Između svih pronađenih vrijednih i umjetničkih predmeta, zapisa i pripovijesti, jedan je oblik zabave vjerojatno i najpopularnije istražena tema antičkog Rima. Radi se o najpoznatijem „sportu“ u Rimu – gladijatorskim borbama.

Slika 1. Reljef gladijatora iz Halikarnasa, 1. st., Turska, Britanski muzej

Podrijetlo gladijatorskih igara

Mnogi nepovezani arheološki nalazi i zapažanja stvorili su različita tumačenja porijekla gladijatorskih igara. Najpoznatija teorija kaže kako zamisao o gladijatorskim igrama ima svoje korijene u Etrušča-

nima, koji su bili dio pogrebnih rituala u čast mrtvih. U prilog tome govore freske iz etruščanskih grobnica koje prikazuju borbu između dvaju ratnika.¹ Također, poznato je kako su Rimljani uspješno preuzimali različite običaje od Grka, Kartažana i Etruščana te ih koristili u vlastite svrhe. Prvenstveno se radi o graditeljstvu, politici i vojnim potхватima. Ipak, u posljednje vrijeme, ova je teorija snažno kritizirana.²

Sljedeća teorija također govori kako su gladijatorske borbe izvorno imale sakralni karakter. Radi se o vjerovanju kako su rimski vojnici, nakon svoje smrti, bili počašćeni žrtvom ratnih zarobljenika, a slične manifestacije provodili su i Grci te Etruščani.³ Slična razmatranja donosi ranokršćanski pisac Tertulijan u svom djelu *De spectaculis*, napisavši: „Drevni su mislili kako s ovakvim spektaklom čine uslugu mrtvima, nakon što su to ublažili kulturnijim oblikom okrutnosti... Jer su od davnina, u uvjerenju kako se duše umrlih pomiluju ljudskom krvlju, na sahranama žrtvovali zarobljenike ili robove loše kakvoće koje su kupili... Tako su u ubojstvu našli utjehu za smrt“.⁴ Prema toj teoriji praksa jednostavnog žrtvovanja prerasla je u međusobnu borbu do smrti, što bi s vremenom preraslo u gladijatorske borbe.

Slika 2. Reljef s gladijatorima, 20. - 50., Nacionalni arheološki muzej u Napulju, Italija

Posljednja u ovom tekstu, ujedno i najmanje raširena teorija, izvore gladijatorskih borbi prepoznaje u preklapanju smrtonosnih borbi kao oblika žrtvovanja te starorimskog festivala zvanog *Saturnalije*, koji se održavao 17. prosinca, a kasnije je bio proširen do 23. dana istog mjeseca. Navedeni festival održavao se u čast boga Saturna, čiji je pandan u

1 Bishop, M. C. „Gladiators: Fighting to the Death in Ancient Rome.“ *Casemate Publishers: Oxford* (2017), str. 16.

2 Wisdom, Stephen. „Gladiators: 100 BC–AD 200.“ *Osprey Publishing; Oxford* (2001), str. 10.

3 Bishop, M. C. „Gladiators“, str. 14. – 15.

4 Tertullian. „De spectaculis.“ *Harvard University Press: London* (1931), str. 263. - 265.

grčkoj mitologiji Kron, također s vlastitim festivalom zvan *Kronia*, održavan u njegovu čast i za žetveno slavlje. *Kronia* se posebno slavila u Ateni i drugim jonskim gradovima i to preko ljeta. Saturn, jednako kao i Kron, jest otac vrhovnog boga Jupitera, čiji je grčki pandan Zeus. Obojica će svrgnuti oca kako bi zauzeli mjesto vrhovnog boga. Istaknuta teorija ima nekoliko nepodudaranja koje su očite u samom obilježavanju spomenutih festivala. Naime, na dan *Kronije*, uobičajene društvene razlike bile su poništene, a robove bi njihovi gospodari gostili i dopuštali im divljati gradom, stvarajući buku, koliko god su htjeli, te se slični obrasci ponavljaju i u Rimu.⁵ Ipak, Grci su Krona često poistovjećivali s neugodnim stranim božanstvima poput Moloha, semitskog boga kojem su pri-nošene ljudske žrtve.⁶ Potonje tumačenje čašćenja navedenog boga govori u prilog istaknutoj teoriji. Također, možemo pridodati i trodnevne smrtonosne borbe koje je u Rimu organizirao Tit Flaminin, a koje su se preklapale s navedenim festivalom *Saturnalija*.⁷ Tada je Tit suprotstavio 74 muškarca, što samo pokazuje razvijenost gladijatorskih borbi, ali se može povezati i s ljudskim žrtvovanjem.

Slika 3. Svećiljka od terakote s prikazom dvaju gladijatora 51. - 100., Britanski muzej

5 Hard, Robin. „The Routledge Handbook of Greek Mythology: Based on H.J. Rose’s Handbook of Greek Mythology.” London, New York (2004), str. 70. – 71.

6 *Ibid.*, str. 71.

7 Wisdom, S. „Gladiators“, str. 10 - 11

Možemo nadodati i teoriju koja govori kako su gladijatorske igre nastale razvojem javnih događaja u Rimu koje su uključivale aktivnosti, kao što su utrke, hrvanje te, s druge strane, kazalište, pjevanje, sviranje. Ipak pokazalo se kako tradicionalne javne ceremonije u Rimu tada nisu bile uključivale i gladijatorske igre.⁸

Početak gladijatorskih borbi

Prikazane teorije o podrijetlu gladijatorskih igara pretpostavljaju različite scenarije nastanka. Upravo zbog toga bilo je potrebno predstaviti više različitih tumačenja. Bilo kako bilo, već u trećem stoljeću prije Krista održavale su se gladijatorske borbe, a najstariji nalazi upućuje na 264. godinu. Bilo je to na sprovodu Junija Bruta Pere, uoči Prvog punskog rata, kada su njegovi sinovi Marko i Decim organizirali borbe do smrti tri para gladijatora na Forumu Boariumu u Rimu.⁹ S vremenom je popularnost gladijatorskih borbi rasla, a rimski povjesničar Tit Livije, u svom pregledu razdoblja od 218. do 167. prije Krista prikazuje mnoge gladijatorske borbe, prvenstveno na sprovodima. Ovdje je važno nadodati autorovo tumačenje koje gladijatorske borbe pretežito veže uz sakralni karakter, ali ipak donosi važne informacije o razvoju gladijatorskih borbi. Pa tako Livije donosi, a Wiedemann prenosi, nekoliko događaja. Godine 216. pr. Kr., na sprovodu Marka Emilija Lepida, bilo je dvadeset dvoje gladijatora; potom 200. pr. Kr., kod Marka Valerija Laevina, dvadeset i petero; zatim 183. pr. Kr., kod Publija Licinija, šezdesetero te na kraju, 174. pr. Kr., Tit Flaminin, u čast oca, već spomenuta sedamdeset četvero boraca.¹⁰ Gladijatorske borbe nisu bile ograničene samo na Rim, pa je tako Livije opisao i gladijatorske igre koje je Scipion Afrički održao u čast svog oca i strica u Novoj Kartagi, današnjoj Španjolskoj.¹¹ Igre su održane 206. prije Krista, nakon što su obojica poginuli u borbama protiv Kartažana.

Rastom popularnosti ovakvih oblika zabave, gladijatorske igre postale su unosnim poslom diljem Rimskog Carstva. U tu će se svrhu otvarati posebne škole (*ludus gladiatorius*). podizati prikladne arene (amfiteatri), održavati borbe pogonjene povijesnim događajima uz

8 Vidi više: Wiedemann, Thomas. „Emperors and Gladiators.“ Routledge: London (1992), str. 2. – 3.

9 Ibid., str. 5.

10 Wiedemann, T. „Emperors and Gladiators.“, str. 6.

11 Ibid., str. 37.

razne tehnološko-vojne uređaje, a popularnost će se prenijeti na sve stanovnike, čak i na careve.

Slika 4. Prizori gladijatora iz mozaika „Villa Dar Buc Ammera“,
Arheološki muzej u Tripoliju, Libija

Gladijator

Sudionici u smrtonosnoj borbi, gdje je svaki trenutak mogao značiti smrt, oduševili su stanovništvo antičkog Rima te kasnije i suvremenih vremena. U tim, najčešće nečovječnim uvjetima, pojedinci su se borili kako bi preživjeli još jedan dan te, u konačnici, možda došli do slobode. Time je jasnokako gladijatori nisu bili slobodni stanovnici. Dapače, većinom su to bili ratni zarobljenici, osuđeni kriminalci, prognani (uključujući i kršćane tijekom jednog razdoblja) i drugi. Radi se o robovima, a tek kasnije o profesionalnim borcima. Većina gladijatora bila je prisiljena boriti se jer im je to nametnuo, a tek se nekolicina dragovoljno prijavljuje. I u tim slučajevima, učestalo se radi o izgubljenim i depresivnim stanovnicima, koji su se poželjeli okušati u potrazi za slavom. Paradoksalno, najniži društveni slojevi, putem gladijatorskih borbi i pobjeda, mogli su doći do slave. Kako bi došli do slave, gladijatori su pohađali cjelodnevne naporene pripreme u usavršavanju vještina i pojačavanju snage. Upravo zato se i otvaraju gladijatorske škole diljem republike, a potom i carstva, od kojih su najpoznatije škole u Capiju, odakle je krenuo Spartakov ustanak, u Pompejima te u Rimu (*Ludus Magnus*). Gladijatorske škole uglavnom su vodili uspješno umirovljeni gladijatori.

Glavni zadatak svakog gladijatora jest proliti protivnikovu krv te je bjelodano: što je gladijator bio uspješniji u svom poslu, to je postajao

popularnijim. S popularnošću stizale su i nagrade. Nasuprot položaju na dnu društva, tj. položaju robova, gladijatorima je bilo dostupno obilje hrane, kako bi bili jači i spremniji u areni. Popularniji i spretniji borci, mogli su tako ostvariti značajne novčane dobitke, žene ili muškarce, a najbolji i najhrabriji gladijatori mogli su osvojiti nagrade od samog cara.

Mnogi političari i carevi kasnije će shvatiti kako je rimsko stanovništvo željno ovakvih borbenih uzbuđenja, što su koristili kako bi povećali vlastitu popularnost, raznim sponzoriranjem gladijatorskih igara. Pri samom vrhuncu igara, rimski carevi sponzorirali su borbe u kojima su sudjelovali mnogobrojni gladijatori. Nadgrobni spomenik gladijatora koji nosi pobjednički palmin list govori u prilog vrijednosti gladijatora, a na njemu se nalazi i natpis na grčkom, čiji prijevod donosi Wiedemann¹² te on glasi: „The Familia [erected it] to Satornilos, to remember him.“¹³ Spomenik je pronađen u Anatoliji, a danas je dio Arheološkog muzeja u Leidenu, Nizozemska.

Slika 5. Nadgrobni spomenik gladijatora, 3 st., Nacionalni muzej starina, Leiden, Nizozemska

12 Wiedemann, T. „Emperors and Gladiators.“, str. 134.

13 „Familija [ga je podigla] Satornilosu, kako bi ga se sjećala“

Razvoj gladijatorskih igara

Predodžba o gladijatorskim borbama s današnjeg gledišta u stvarnosti je drastično pojednostavljena. Zamišljena dvojica muškaraca u areni bore se do smrti ili dok jedan gladijator drugoga ne sruši. Nakon što bi gladijator svladao protivnika, imao je izbor zadati smrtni udarac, kojeg prepušta gledateljstvu ili organizatoru. Potom, gledateljstvo ili organizator igara odlučuje o životu nadvladanog gladijatora i to putem položaja palca. Uobičajeni prikazi su kako je palac gore za život, a palac dolje za smrt. U slučaju da je život poražena gladijatora pošteđen, on se vraća treniranju i ponovnoj borbi. Navedene borbe, koje su glavna percepcija gladijatorskih igara sa suvremenog gledišta, održavale su se, ali to nije bilo sve. U stvarnosti se održavao veliki broj inačica borbe. Često bi se radilo o povijesnim bitkama samog Rima, gdje bi mnoštvo gladijatora uprizorilo određeni uspjeh. Takva vrsta gladijatorskih igra bio je uobičajena, a jedna od njih održana je 44. po. Kr, kada je car Klaudije organizirao gladijatorske igre, uprizorivši opsadu i osvajanje britanskog grada, uz mnoge ratne strojeve, u amfiteatru Titus Statilius Taurus, u Rimu.¹⁴ Ponekad bi gladijatori morali uprizoriti pomorske bitke, kada bi se arena napunila vodom te su gladijatori svoj život morali očuvati na improviziranim splavovima. Stoga su borbe u većim skupina zahtijevale sofisticirane pokrete, a nisu svi robovi bili jednako obučeni. Upravo zato, nastaje podjela uloga, iz čega će proizaći mnoštvo različitih oblika gladijatora. S vremenom, gladijatorske igre trajale bi danima, gdje bi se postupno gradilo uzbuđenje. Početak igara obično je uključivalo životinje, u obliku lova ili borbe. Nakon toga, borbe gladijatora postajale bi sve žustrije, a vrhunac bi došao s rekonstrukcijom povijesnih borbi.

Nasuprot uvriježenom mišljenju, nisu svi gladijatori bili muškarci, već i žene. Za njih je skovana i suvremena inačica, *gladiatrix*, koja nije bila poznata Rimljanima.¹⁵ Upravo mramorni reljef iz Halikarnasa (Turska), razdoblja 1. - 2. stoljeća prikazuje dvije gladijatorice, Amazonu i Ahiliju, koji se danas čuva u Britanskom muzeju. Radi o spomeniku otpuštanja iz službe. Dvije su gladijatorice naoružane i spremne za napad, s mačevima i štitovima. Desnoj gladijatorici nedostaje glava te one stoje na istaknutoj platformi, a podno, sa svake strane, jest gledateljeva glava. Gladijatorice su prikazane s istom opremom kao i muški

14 Wisdom, S. „Gladiators“, str. 7.

15 Bishop, M. C. „Gladiators“, str. 88.

gladijatori, ali bez šljemova. Rijetki su nalazi kao navedeni koji govore o ženskim pripadnicama ovog okrutnog športa, ali je poznato kako je rimski car Septimije Sever 200. godine zabranio gladijatorice.¹⁶

Slika 6. Mramorna ploča s prikazom dviju gladijatorica, Britanski muzej

Vrste gladijatora

Naziv za gladijatore potječe od rimskog naziva za kratki mač - **gladius**. Taj će mač inače biti i najčešćim oružjem gladijatora, što ne čudi zbog velikog uspjeha rimske vojske s navedenom inačicom mača. Radi se o jednom od vještijih ratnih dostignuća, kada se rimska organiziranost i pokretljivost preklapila s prednostima navedenog mača. Upravo zbog njega, rimska je vojska mogla tako napredovati. Naime, onodobni mačevi, koji su bili teški, predugi ili zakrivljeni, kvarili su rimske formacije. Upravo zbog toga ni koplje nije moglo biti glavnim oružjem rimske vojske. Uz prevelike i teške štitove, vojska je trebala upravo lagan i čvrst mač. Iako su gladijatori preuzeli *gladius*, nisu svi, zbog čega dolazi do različitih tipova ovih boraca. Svaki tip karakterizira određena prednost, kao i različit izbor opreme. Najstariji poznati tipovi zasigurno su *samnite* i *thracian*, a, uz navedene, četiri najpoznatija tipa zatvaraju *murmillio* i *retiarius*. U nastavku slijede tipovi gladijatora, uz određene karakteristike.

¹⁶ *Ibid.*, str. 5., 116.

Slika 7. Prikaz bestiariusa s mozaika iz vile Nennig, Austrija

Bestiarius - borci koji su se borili protiv životinja, poznati kao i lovci. Manje cijenjeni od pravih gladijatora; također, tehnički nisu bili smatrani gladijatorima. O njihovoj opremi ne mogu se donijeti konačni zaključci zbog oprječnih nalaza. Naime, reljefi iz republičkog razdoblja prikazuju potpuno naoružane gladijatore koji se bore s divljim životinjama, ali u carskom razdoblju *bestiariusi* su se borili s kopljem i bez oklopa.¹⁷

Murmillo - ime potječe od male morske ribe te se na teškom šljemu ovog gladijatora nalaze riblji motivi. Bili su opremljeni šljemom, štitnikom za ruku, pravokutnim štitom i mačem.¹⁸ Ovaj tip gladijatora bio je najčešćim protivnikom *retiariusa*, ali i *traciana*.

Samnite - jedan od najranijih tipova gladijatora. Svoje podrijetlo duguju Samnitskim ratovima koje je Rim vodio protiv stanovnika Sa-

17 Bishop, M. C. „Gladiators“, str. 84. – 85.

18 *Ibid.*, str. 89. – 90.

mnija, tijekom druge polovice 4. stoljeća pr. Kr. Samniti su se borili s *gladiusom* i nosili su zakrivljeni, pravokutni tjelesni štit. Obično su nosili ogrtač na lijevoj potkoljenici i imali su neki oblik zaštite na ruci mača, bilo podstavu ili metalni štitnik za ruku. Na glavi su nosili šljem široka oboda, s vizirom koji je potpuno pokrивao lice.¹⁹

Secutor - značenje imena može se prevesti kao „progonitelj“ ili „sljedbenik“, zbog svog stila borbe. Uglavnom se prikazivao naoružan klasičnim kratkim mačem i zaštićen šljemom, zakrivljenim pravokutnim štitom, štitnikom za ruku na ruci mača i okloпом na nozi štita.²⁰ Sekutori su imali visok status među gladijatorima. Ovaj tip gladijatora bio je standardnim protivnikom za *retiarius*a, nemilosrdno ga jureći po areni. Na sljedećoj slici možemo vidjeti vazru s prikazom *secutora* i *retiarius*a, a potonji uzdiže prst u znak milosti.

Provocator - čije ime znači „izazivač“, bio je opremljen otprilike na isti način kao i *murmillio*: sa šljemom, pravokutnim štitom, štitnikom za ruku i okloпом. Glavno oružje bio mu je kratki mač. Natpisi koji spominju ovakav tip gladijatora poznati su iz Rima (Anicetus i Par-dus), Pergama (Nympheros) i Pompeja (Mansuetus).²¹

Slika 8. Reljef nadgrobnog spomenika s prikazom dvojice republičkih provocatora. Rim, oko 30. pr. Kr.

Retiarius - ime ovog gladijatora u prijevodu znači „mrežni čovjek“ ili „mrežni borac“ zbog mreže koju nosi. Ova vrsta gladijatora smatrala se nadmoćnom, zbog izrazitog napadačkog arsenala i pokretljivosti. Naoružan samo trozupcem (ili kopljem), mrežom i nožem, bio je lako oklopljen, uglavnom je nosio samo štitnik za ramena i ruku. Njegova jedina

19 *Ibid.*, str. 95. – 96.

20 *Ibid.*, str. 96. – 97.

21 *Ibid.*, str. 91.

odjeća bila je tkanina na bokovima i povezi za gležnjeve.²² Zbog toga, oslanjao se na pokretljivost i nesmetan vid, u pokušaju zarobljavanja protivnika mrežom, nakon čega bi kopljem zadao konačan udarac.

Thracian - jedan od najranijih tipova gladijatora, koji potječe od zarobljenika iz rimskih ratova početkom 1. st. pr. Kr. Opremljeni malim kružnim ili četvrtastim štitom, a njihovo glavno oružje bio je zakrivljeni trački mač.²³ Slavni Spartak bio je *tracian*.

Navedeni tipovi gladijatora nisu sve inačice ovih antičkih boraca, već samo najpoznatiji. Primjetno je kako su pojedine vrste gladijatora dobile ime prema pokorenim regijama ili su preuzete iz istih regija. Već navedenima možemo pridodati i **gallus** - prema pokrajini Galija, te **hoplomachus** - izvedenica iz grčkog naziva *hopliti* (vojna postrojba), Uporaba se oružja uvelike razlikuje: od koplja, mača, luka i strijele, kao i zaštitni elementi. Poznati su i gladijatori koji su vozili kočije - **essedarius**.

Slika 9. Prikaz borbe retiariusa i secutora na mozaiku iz vile Nennig, Austrija

Gladijatorske arene

Naziv arena dolazi izravno od latinske riječi za „pijesak“, zvan *harena*, a to je tako jer su se gladijatori borili na pijesku.²⁴ Prve javne borbe gladijatora organizirane su na Forumu Boariumu i Forumu Romanumu u Rimu, da bi se kasnije cirkusi, kazališta te prostori za utrke dvokolica bili korišteni za priređivanje borbi između gladijatora. U pri-

22 Bishop, M. C. „Gladiators“, str. 91. – 92.

23 *Ibid.*, str. 97.

24 *Ibid.*, str. 101.

log tomu idu i nalazi diljem Europe. U Efezu (Turska), kazalište, samo nekih 900 m jugozapadno od gladijatorskog groblja, sadrži nalaze koji pokazuju prisutnost gladijatora, a isti procesi se mogu prepoznati i kod kazališta u Ateni, Aphrodisiasu, Assosu i Hierapolisu.²⁵

Slika 10. Prizori bestiariusa u borbi s mozaika „Villa Dar Buc Ammera“, Arheološki muzej u Tripoliju, Libija

S vremenom, počeli su se pojavljivati amfiteatri, koji su isprva bili privremene građevine od drva. Riječ *amfiteatar*, u prijevodu „svestrano kazalište“, nastaje iz oblika kazališta, koje je pomno produljeno na cijeli krug. Naime, *teatar* je predstavljao polukružnu građevinu s izrazitim akustičnim prednostima, u kojoj su se održavale predstave. Graditeljski gledano, amfiteatar nije kružnog oblika, već ovalnog oblika. Nakon korištenja drva i podizanja privremenih građevina, započet je proces gradnje kamenih amfiteatara. Najraniji kameni amfiteatar nije bio u Rimu, nego u Capui.²⁶ No dok je ovaj amfiteatar izmijenjen u carskom razdoblju, kameni amfiteatar u Pompejima, koji datira oko 70. godine pr. Kr., najstariji je očuvani kameni amfiteatar na svijetu. Godine 29. pr. Kr., rimski senator Tit Statilije Taur financirao je gradnju kamenog amfiteatara u Rimu.²⁷ Kako se Rimsko Carstvo bilo širilo, tako su se širili i amfiteatri, a s popularnošću gladijatorskih borbi, oni

25 *Ibid.*

26 Wisdom, S. „Gladiators“, str. 7.

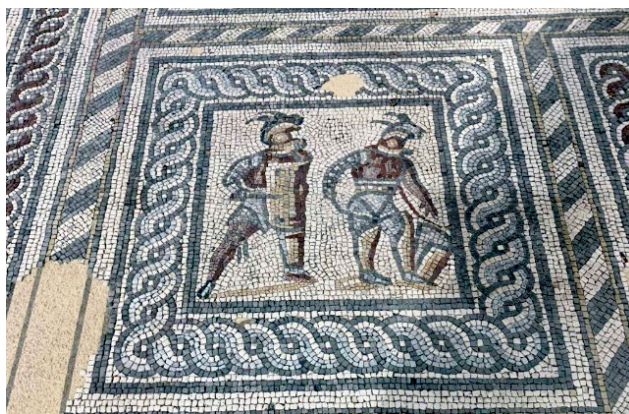
27 Bishop, M. C. „Gladiators“, str. 106.

će u gradovima postati glavnim mjestima zabave. S vremenom, ovakav oblik zabave i građevine proširit će se diljem Rimskog carstva, od Sredozemlja do britanskog otočja.

Slika 11. Prizori gladijatora s mozaika „Villa Dar Buc Ammera“, Arheološki muzej u Tripoliju, Libija

Upravo tako, pronađeni su prizori iz mozaika „Villa Dar Buc Ammera“ u današnjoj Libiji, a koji se čuvaju u Nacionalnom muzeju u glavnom gradu Libije. Scene na mozaiku predstavljaju lov u areni, gladijatore, pogubljenja, sve to uz orkestralnu pratnju. Mozaici potječu doba cara Vespazijana, točnije, između 70. i 75. godine. Slične nalazi mozaika pronađeni su u blizini Basela, u Švicarskoj. Radi se o četirima scenama koje predstavljaju gladijatorske igre: dva konja u borbi; *secutor* podiže svoj mač kako bi proglasio pobjedu nad *retiariusom*; gladijator spušta svoj štit kako bi priznao poraz; *murmillo* udara *retiarius* u bedro, dok *retiarius* zadaje smrtni udarac svom protivniku u vrat.

Slika 12. Gladijator spušta svoj štit kako bi priznao poraz, Augusta Raurica, Švicarska

Vrhunac graditeljskih zdanja, u vezi s gladijatorskim igrama, doći će od 70. do 80. godine po. Kr., kada će se graditi Amfiteatar Flavijejaca, poznatiji pod imenom *Kolosej*. Arena, sa 50 000 sjedališta, pružala je dotad neviđen pogled na gladijatorske igre, borbe sa životinjama, povijesne kopnene i morske bitke. Iako se Kolosej koristio i ranije, 80. po. Kr., Vespazijanov sin Tit otvorio je Kolosej velikim programom igara koje su navodno trajale 100 dana i dovele do smrti 5000 životinja.²⁸

Kraj gladijatorskih igara

Milanskim ediktom 313., kršćanstvo postaje priznatom religijom te, kao takva, jednakom sa svim ostalim. Potom Solunskim ediktom 380., rimski car Teodozije I. proglasio je kršćanstvo službenom religijom Rimskog Carstva, što će u konačnici odigrati glavnu ulogu u prekidu tradicije prolijevanja krvi i žrtvovanja gladijatorskih igara. Cijelo je 4. stoljeće popularnost gladijatorskih igara u padu, a 404. car Honorije u potpunosti će zabraniti gladijatorske igre. Jedna od posljednjih referenci na gladijatore, povezana je s pričom o redovniku Telemahu, kojeg je rastrgala bijesna gomila, kad je pokušao intervenirati, kako bi zaustavio gladijatorske borbe u Rimu, nakon čega će Honorije donijeti spomenutu odluku.²⁹

Gladijatorske igre u novovjekovnoj umjetnosti

Novovjekovna zainteresiranost, a potom i opčinjenost gladijatorskim igrama započinje otkrivanjem Pompeja, posebice pronalaskom amfiteatra (1823.) i gladijatorskih odaja (1864.).³⁰ Nedugo nakon ovih arheoloških otkrića, francusku umjetnik Jean-Léon Gérôme ovjekovječit će fasciniranost gladijatorskih igara uljem na platnu, jednom od najljepše prikazanih umjetničkih djela na temu gladijatora. Djelo naziva *Pollice Verso*, koje u slobodnom prijevodu znači *Okrenuti palac*, nastalo je 1872., a danas se čuva u Muzeju umjetnosti u Phoenixu, u Arizoni. Slika prikazuje pobjedničkog gladijatora, uspravna stasa i priklještenog protivnika, koji od gledateljstva traži odluku hoće li zadati smrtni udarac gladijatoru na podu. Na slici se nalazi nekoliko poginulih gladijatora, prikazano je gledateljstvo, a korištenjem žarkih crvenih,

28 Bishop, M. C. „Gladiators“, str. 106.

29 Wiedemann, T. „Emperors and Gladiators.“, str. 158.

30 Bishop, M. C. „Gladiators“, str. 5.

zlatnih, a potom i plavih boja, produbljuje se profinjenost ovog djela. Gledateljstvo pokazuje palac dolje, što bi značilo smrt za palog gladijatora. Nadalje, u dvadesetom stoljeću, izaći će dva romana na temu Spartakova ustanka, James Leslie Mitchell 1930. te Howard Fast 1951., dodatno produživši opčinjenost gladijatorima. Ista će tema potom 1960. osvanuti u umjetničkom kinematografskom ruhu, pod palicom Stanleyja Kubricka. Početkom novog tisućljeć, još jedan umjetničko - kinematografski događaj obilježit će temu gladijatora, s jednostavnim nazivom filma *Gladijator*, ali vrlo jakim među gledateljstvom.

Slika 13. Jean-Léon Gérôme, „Okrenuti palac“ (*Pollice Verso*), Muzej umjetnosti u Phoenixu

Zaključak

Na sâm spomen antičkog Rima, pri samom vrhu asocijaciji, bit će gladijator. Koliko su igre bile bitne u samom Rimu, pokazuju mnogobrojni nalazi. Od mnogobrojnih borilišta, tj. amfiteatara, koji su rasuti po cijeloj Europi, raznih prikaza gladijatorskih borbi na mozaicima urbanih vila imućnih građana, reljefa s prikazom gladijatora, vaza, svjetiljki i mnogih drugih predmeta. Raširenost nalaza, od afričkih obala Sredozemnog mora i britanskog otočja, pa od Hispanije (današnje Španjolske) i Bliskog istoka, pokazuje nam popularnost gladijatorskih borbi. Mnogi nadgrobni spomenici govore u prilog popularnosti samih gladijatora, putem natpisa i sjećanja. Zbog toga, u ovom radu, donijeli smo mnoge reljefe s prikazima gladijatora. Uputili smo na različite predmete s te-

mom gladijatora, kao što su antičke vaze i svjetiljke od terakote. Očuvani mozaici iz ovog rada dolaze iz područja današnje Libije, Austrije i Švicarske, a vjerno prikazuju gladijatore u akciji. Čak nismo ni ušli u dubinu najvećih, najgrandioznijih građevinskih uspjeha – amfiteatara – koji samo pokazuju koliko je bilo zanimanje za ovakav oblik zabave.

Slika 14. Isječak iz filma Gladijator, redatelja Ridleyja Scotta

Ipak, važno je istaknuti kako je posrijedi surov i krvoločan oblik zabave, u kojem sudjeluju najčešće oni koji moraju, bilo to robovi, zatvorenici ili ratni zarobljenici. Sudionici su najčešće bili iz najnižih društvenih slojeva, koji su suočeni s jadom, bijedom, nečovječnim uvjetima i nesigurnošću po vlastiti život. Iako su bili nagrađeni za vlastiti uspjeh, njihov ulog bio je najveći mogući - njihov život. Također, u mnogobrojnim slučajevima, radilo se i o mučenju životinja. Ipak, zbog svih nalaza, možemo pretpostaviti kako je posjećivanje gladijatorskih borbi bila česta aktivnost, gotovo i običaj. Scene ubijanja ljudi i životinja, premda se radi o insceniranoj povijesnoj bitki, tj. uspjehu, zasigurno nisu ugodne. Međutim, to je stanovništvo grada Rima prihvaćalo, što su uvidjeli političari i koristili svoj imetak kako bi organizirali više i više, sve dok nije stiglo do samog cara.

S današnjeg gledišta, opčinjenost gladijatorima postoji, no moramo kazati kako se ipak radi o određenom odmaku. Stoga povjesničari nastavljaju istraživati dalje, kako bi vjerno prikazali sve vidove života jednog gladijatora, koji uživa u slavi, ali za to plaća tešku cijenu, onu najveću.

Bibliografija

1. Bishop, M. C. „Gladiators: Fighting to the Death in Ancient Rome.“ *Casemate Publishers*; Oxford, UK (2017)
2. Hard, Robin. „The Routledge Handbook of Greek Mythology: Based on H.J. Rose’s Handbook of Greek Mythology.“ London, New York (2004)
3. Tertullian. „De spectaculis.“ *Harvard University Press*: London (1931), dostupno na <https://archive.org/details/apologydespectac00tertuoft/mode/2up?view=theater> (pristupljeno 14.8.2022.)
4. Wiedemann, Thomas. „Emperors and Gladiators.“ *Routledge*: London (1992)
5. Wisdom, Stephen. „Gladiators: 100 BC–AD 200.“ *Osprey Publishing*: Oxford, UK (2001)

Mrežne stranice:

1. British Museum, dostupno na <https://www.britishmuseum.org/> (pristupljeno 15.8.)